

Страхиња Војиновић

Заблуде о апсолутној условљености тематске и идејне преокупације

Два прилога у последњем двоброју „Повеље“ (5—6), и то: четири песме Слободана Вучинића и приказ „Усправна земља“ Васка Попе Радомана Зукловића — „С песником на путу“ били предмет критике у локалним средствима информисања у Краљеву — на краљевачкој Радио-станици и у листу „Ибарске новости“. На Радио-станици чуло се једно мишљење, дато на основу првог утиска, али то мишљење је било уздржано у категоризацији и више је било упућено свакој доброј вољи да се поменути редови пажљиво прочитају, јер њихова тематска преокупација на то обавезује. Међутим, Миодраг Сарић у „Ибарским новостима“ био је категоричан у проналажењу свега што је у тим редовима, односно у „Повељи“ желео да нађе.

На проширеној седници Савета „Повеље“, одржаној 23. фебруара 1973. године, на којој су, поред чланова Савета и Уредничког колегијума „Повеље“, учествовали и представници Скупштине општине и друштвено-политичких организација општине Краљево и један број професора књижевности средњих школа у Краљеву, усвојен је закључак, у коме је „критика“ М. Сарића оквалификована као малициозна.

Ради информисања читалаца „Повеље“ објављујемо део уводног излагања и закључак са проширене седнице Савета „Повеље“.

Део јавног мњења, ограниченим бројем који се у другој прилици по правилу занемарује, никад није био позитивно расположен према „Повељи“ као културној чини, који, у суштини своје датости, значи промену неких устаљених критеријума о могућностима провинције. Тај део јавности, ма колики и какав, својом сталном упорношћу да негира оно што својом појавом, самим постојањем, а не никаквим настојањем, оспорава ту и такву јавност, успела је ипак, та јавност, да јој се поклони пажња, да се она узме у обзир, чак и од стране озбиљних друштвених чинилаца. Користећи, даље, гласило као радни материјал и средство за свој професионални рад појединац из састава те групе може да се

представи и као експонент општег јавног мњења или макар, културне јавности ове средине, како се каже.

Нико нема разлога да буде преосетљив на примедбе. Расправа о свему, поготову јавна расправа, која подразумева равноправни дијалог, је велика тековина цивилизованог света уопште. Чак и грађанска демократија добро зна те обичаје и она сваком, на начин који може, макар формално, омогућава да се изрази. Ми у Југославији, поред осталог, на што скрећемо пажњу свету — определили смо се за самоуправне и друштвене договоре, који подразумевају и одребене демократске разговоре, али квалитативно друкчије од оних у грађанском друштву. Укратко, да не причамо познате ствари, кодекс

самоуправљача нас је обавезивао да се проблем који је инициран у вези са „Повељом“ одмах размотри у одговарајућем самоуправном органу часописа са присуством квалификоване јавности, као што смо разговор организовали вечерас. Но, ова примедба у почетку не мора да нас окупира. Усредсредимо се на спорна, јавности већ предочена и оквалификована питања.

По
БЕ
ЉА

Пошто Уреднички колегијум сматра да у радовима који су били предмет критике нема и дејних недостатака, јер ако се у радовима такве садржине налази основ за сумњу у њихову друштвену неподобност и штетност, такве примедбе не би могле изостати ни ранијим бројевима овог часописа и било ког часописа у земљи. Пошто нас, дакле, те примедбе могу само да упуте према закључку да функција „Повеље“ и праве намере људи који су је покренули нису правилно схваћени, мислим да је неопходно, макар и најкраћи, осврт на историју часописа, која такође није дуга. Ово утолико пре што се део примедби односи на неке ставове који су још у првом броју јасно прокламовани, а касније, практично, углавном, погрвбени. Примедбе би се могле груписати овако:

— однос према традицији (културној, књижевној итд.)

— ангажованост и идејна опредељеност

— естетски критеријуми

У вези са тим да се подсетимо на уводник 1. броја „Повеље“ (Прочитан уводник првог броја „Повеље“).

Дакле, естетика и друштвена опредељења наглашена су у правцу одређене ангажованости, и то у време, када је у једном делу југословенске културне јавности то могло изгледати, на одређен начин, жртвовање естетских (у ужем смислу) начела у корист друштвених (такође — у ужем смислу), јер естетски и друштвени критеријуми се, принципно, међусобно не искључују. Идући

од броја до броја, да се запази ти изразито настојање часописа да једним својим делом, макар са неколико прилога одговоре на актуелна друштвена питања. О квалитету тих прилога, као и других, у овом и другим часописима, сигурно је да мишљења нису уједначена, нити је то могуће. У уводнику првог броја такође смо рекли да часопис неће занемарити културно наслеђе уопште и посебно наслеђе овог краја, истичући „да су се око ових река људи и раније трудили да савладају време“, а што на то опомиње и древна Жича, то је неизбежна чињеница. Наш однос према традицији, како оној из области материјалне културе, тако и књижевној, подразумева Лешинов став у вези са традицијом, који је изразио поводом оријентације пролет-култа у Совјетском Савезу после октобарске револуције. Тежиња је била да часопис већ првим бројем изрази однос између регионалног и универзалног. Зато је први стручни прилог после уводника био рад професора др-а Радослава Јосимовића — „О регионализму и универсализму у књижевности“. Желели смо да одмах покажемо да локација часописа не мора по сваку цену да утиче на његов квалитет. У вези са таквим ставом имали смо јавних признања, као што је Танјутова вест поводом првог броја, написа Милоша Јевтића „Уместо правде“ у „Вечерњим новостима“ од 12. септембра 1972. године и у анализи О часопису Србије, који је радио Завод за проучавање културног развитка за јесенашње саветовање о часописима. Од дела јавности, који нас није прихватио, имали смо примедбе да је часопис мало краљевачки, мада у просеку 50% прилога било је од аутора из краљевачког региона.

И задњи број часописа пропраћен је повољним коментаром у „Борби“, па се у групи вреднијих прилога помињу и песме Слободана Вучинића, које су осумњичене, мада смо и синоћ могли да га чујемо како у смислици „Сусрети“ на телевизији чита песме. У „Повељи“ објављене и оспораване пе

сме С. Вучинића спадају у ону врсту наше савремене поезије која је књижевнио-историјским публикацијама означена као лирика са доминантном естетском прекупацијом. За ова дела, било да су у прози или стиху, је карактеристично, поред осталог, тражење неког општег мотива, који је у историји народа или човечанства искристалисан као опште људско стање, неограничено временом ни простором. Ствараоци писане речи тај мотив транслюнују у даљу историјску прошлост, јер им се тако чини да стање о коме говоре, самим тим што је временски даље, гме је општије, мање регионално и национално.

То што су та дела тематски удаљена, несавремена, не морају самим тим да буду естетски и идејни промашаји. Такову зависност могу да виде људи који позитивизам Хиларија Тена и теорију одраза Годора Павлова замењују са марксистичком естетиком. Маркс је ценио да уметност, сем формалних обележја, не мора увек да буде директно зависна од времена у ком настаје, јер:

1. Нису сва уметничка дела која су настала на вишем ступњу друштвеног развоја у исто време и на вишем уметничком нивоу од оних која су настала на нижем ступњу друштвеног развоја;

Дела настала у једним (ранијим) историјским условима (ако су вредна) не губе естетски значај у другим условима (касније насталим).

Јер, рационална сфера људске свитине се мења и стално је у развоју (резултати науке у антици и данас), али емоционална (депота, љубав, възвишеност, страх, жалост, радост), којој је блиско и неколико сталних етичких категорија (пријатељство, родољубље, храброст, правда, истина), се тако брзо не мења, или се скоро не мења. Тако Маркс објашњава уметничко дејство грчких слова у данашње време

(његово и наше и будуће), без обзира што је спознаја света савременог читаоца и стање науке сасвим различито данас у односу на антички период.

Без оваквог методолошког естетског приступа, не бисмо могли да објаснимо вредности Андрићеве прозе, „Сеобе“ и неке песме Црњанског, Тина Ујевића, В. Назора („Књига о хрватским краљевима“), садашње драме Јована Христића, „Дервиш и смрт“ Меше Селимовића, неке збирке Миодрага Павловића, Васка Попе, или, рецимо Десанке Максимовић, чије је велико песничко дело „Трајким помиловање“ инспирисано Душановим закоником, али она чије стала на страни законодавца и властеле, него на страни себара, као и Слободан Вучинић, јер његов себар гине зато што је погледао властелинску ћерку, па белега на његовом гробу оптужује кроз векове („Белега на гробу“, I) Ову песму „критичар“ „Ибарских повости“ не спомиње, јер није могао да је уклопи у монтажу својих инсинуација. А шта је са другим песмама објављеним у „Повељи“.

И у другој песми „Откуп главе“ себар страда, али стоички. Себар се, истина, не помиње, али он своју, управо, трагичну кривницу, може да плати само главом, јер „другог блага нема“ каже он. Један класни приступ је наглашен и овде, а у следећој — 3. песми, он је још више изразит, а и овда нешто наглашенији, мада трагична нота доминира:

„Кад погине себар нема ко плакати
Сироту ће љубу љубит
вitezови
и ти царев сине“.

У 4. и последњој песми је присутан један ренесансни и атеистички мотив. Песник је вероватно инспирисан неком фреском или сликом из тог периода. Врло често подстицаје за уметничко стварање уметник добија из саме уметности других дела, књижевних, ликовних и др., а не само из конкретне животне збиље. Декор историјске позорнице на којој Вучинић излаже своје

лирске слике има тонове феудалног доба, али је идејна позиција песникава, несумњиво, антифеудална и антиклерикална. Комплетна естетска анализа овом приликом мора изостати, јер то није интерес овог скупа. Атмосфера коју ова поезија емитује је слична оној у Селимовићевом роману „Дервеш и смрт“.

У свом приказу, да тако кажем, М. Сарић размешта стихове из песме у песму како би се добила повезана слика неких алузија, којих није био свестан ни песник, уверен сам, ни уредник, али ето, један читалац јесте. Пошто он вероватно теорију одраза, за коју је макар чуо, примењује као неки категорички императив у уметности, он вероватно зна да се стварност, па и стварност поезије, не одражава пасивно него активно. Присталице психо-аналитичке методе то објашњавају принципом пројектирања. Наиме читалац доживљава дело према својим представама о стварности, према својој слици и прилици, те се

поређења између стварности и дела на томе заснивају. Андрић је лепо рекао: „Дајући друге ми се одајемо“. Ја ипак мислим да Сарић не проједира своју слику стварности на радове које оспорава. Ја само истичем у какав ризик такав приступ води. Песме Слободана Вучинића, у којима су неки видели алузију на садашњи политички тренутак, објављене су пре две године. Песма „Откуп главе“ објављена је у листу Савеза борана „4. јули“, априла 1971. године, а довели су је у везу са Писмом.

Чланак Радомана Зукловића о збирци песама Васка Попе „Усправна земља“ није писан савременом књижевно-критичком методом. Примењена је импресионистичка метода, која се у овом случају свела на препричавање и цитирање Поених песама. У тексту, иначе, није речено ништа што у песмама Васке Попе нема, па и онај „очев углап“, који Сарић, не познавајући поезију В. Попе, толико импутира Зукловићу.

ЗАКЉУЧАК ПРОШИРЕНЕ СЕДНИЦЕ САВЕТА „ПОВЕЉЕ“

После дискусије, која је трајала пет часова и у којој су учествовали: Наталија Ковачевић, Радоман Зукловић, Јован Марковић, Иван Студен, Ненад Буришић, др Коча Јончић, Драгољуб Живковић, Стеван Даниловић, Милош Јевтић, Гвозден Јованић, Добросав Гемаљевић, Веселин Андријанић, Жарко Столица, Војин Миленковић, Миломир Мрљеш, Радомир Станић и Страхинца Војиновић, на предлог др Коча Јончића, усвојен је једногласно следећи закључак: „Повеља“ је, у укупном свом досадашњем опредељењу имала конструктиван допринос у развоју културне делатности. два предмета који су били предмет полемике у јавности, један по тематској преокупацији, а други због недоречености, изазвали су, у општој констелацији друштвених односа и појава, одређене недоумице и критике, нарочито у идејном погледу. Међутим, након свестране размене мишљења дошло се до закључка да је у извесној мери проблем предимензиониран и да није имао негативне идејне тенденције, па малициозност у једном критичком приказу као метод није прихватљива.